

Elebitasunaren arazoa euskal narratiban

Mikel Hernandez Abaitua

Gure gizartea nagusiki erdalduna denez gero, oso zaila omen da gizarte hori jasoko lukeen, isladatuko lukeen, nobela bat euskara hutsez idaztea. Hori da azken bolada honetan leku askotan entzuten eta irakurtzen dudana baieztapena. Ideia hori, nik dakidala, neuk bota nuen lehen aldiz, oso ilunki, oso gaizki azalduta eta oso lardaskaturik, *Oh! Euzkadi* aldizkariko orrialdeetan¹. Berehala jaso nuen Joxe Azurmendiren erantzun argia arrazoirik ez nuela esanez².

Garai hartan, orain dela zortzi urte, jende gehienak esan zidan oker nengoela. Eta gaur egun, jende askok arrazoi ematen bide didan une honetan, iruditzen zait, ez neukala orduan uste izan nuen bezainbeste arrazoirik.

Pozgarria gertatzen da, duela zortzi urteko eremua gogoratu, orain kezka literarioak eztabaidatzeko beharra badagoela ikusteak. Baina batzutan, gauza berriak esateko ahalmenik ez dagoela ematen du. Ez da nahikoa betiko ideiak behin eta berriro

errepikatzea. Nik uste dut problema narratibo hori egon bada-goela, baina apur bat tristatzen du inork ez duela soluziorik apor-tatzen ikusteak eta badirudi behin batek esandakoa errepikatзера kondenaturik dagoela jendea.

Nik uste dut, problema egon arren, soluzioa nahikoa sinplea dela. Arazo hori zeharo gaindigarria dela iruditzen zait; beraz, gaur egun garai batean ukatzen nuenarekin ez nago ados. Jakina, egoera ere aldatuta dago. Orain, gure gizartea ikaragarri erdal-dundua dagoelarik, ezer ez dela aurreratu, iruditzen zaigu baina niri kontrakoa iruditzen zait. Botoi bat sakatu eta orain dela hogeit urteko Euskal Herrira bueltatzeko ahalmena bagenu, nik uste dut konturatuko ginatkeela, euskararen paisaia apur bat aldatu dela Euskal Herriko zenbait lekutan. Gainera Euskal Te-lebistak asko lagundu du arazo horretan, egoera fiktizio gehiago euskaraz bizitzeko aukera eman digu, nahiz eta askotan bi-koizketak oso egokiak ez izan. Aldaketa minimo bat gertatu da gauza askotan. Lehen zenbait egoeratan inolaz ere esaten ez zi-ren neologismoak entzun daitezke orain leku askotan. Perspekti-ba galdu dugu, baina iruditzen zait, telebistak (eta beste bitarte-ko batzuk ere), asko lagundu duela zenbait hitz, zenbait hizkera normaltzen, eta garai batean hain artifizial gertatzen ziren hainbat eta hainbat gauza oso normal bihurtu dira gaur. Gaur egun errazago gertatzen dela iruditzen zait euskal gizartea islada-tuko lukeen nobela bat New Yorkera joan gabe idaztea. Gezurra badirudi ere, euskara prestatuago dago horretarako (nahiz eta betiko apokaliptikoek ezetz esango duten). Gainera, gaur egun, ez da pekatu mortala narratzaile orojakilea erabiltzea eta arazo honetan horrek ikaragarri laguntzen digu, zeren askoz errazago gertatzen bait da erdararen oztopoa horrekin gaintzea, konta-keta oso behaviorista bat erabiliz egitea baino. Ez naiz luzatuko erdararen oztopoa gaintzeko erabil daitezkeen baliabideez, ze-ren eta mugimendua, ibiliz demostratzen bait da.

Goazen orain, dagokigun arazoaz den bezainbatean, azken bolada honetan esan direnetarik batzuk ikustera:

“Esaten dute ea zergatik ez dagoen euskal burgesia ispilatzen duen nobelarik. Euskal burgesia erdaraz egiten duen gizartea delako. Beraz, euskaraz jartzea artifiziala da. Gure problema izugarria da, gure gizartea benetan erdal herria delako. (...) Dro-ga-mundua Bilbon kokatzen baduzu —eta hiri handitan kokatu behar da hor dagoelako mugimendua, ez dugu Elgoibarren koka-tuko, bueno, orain oso famatua da—, hirietan ez da euskaraz

egiten. Orduan, errealismoa emateko, Jon Juaristik esaten duena, erdaraz idatzi behar dugu. Arrazoia dauka. Bilbon, Euskal Gobernuan ere ez dakite euskaraz. Problema handia da”³.

Iñaki Uriak hala dio Atxaga elkarrizketatzen ari dela: “Baina obra urbano batean, errealitatea euskaraz bizi ez duen pertsonaia batekin, nola erabili euskara “normalik”?”⁴.

I. Bilbao kazetariak dioenez, hauxe esan omen zuen Bittor Uragak mahainguru batetan: “Nobelek gure gizartea isladatzen dutelarik errealismo linguitikoaren araberagatik herri honetako hirietan euskarazko nobelarik ez dela kokatzen adierazi zuen. Telebista dela medio, ohiturik omen gaude Harlem auzoko beltzak euskaraz ari direla entzuten. Aldiz, Bilbo aldean kokaturiko nobela batetan BBVko nagusien hitzak euskaraz jartzea ez dela sinesgarri suertatzen gaineratu zuen”⁵.

Orain dela zortzi bat urte nik ere horrela pentsatzen nuen. Egia da problema hor dagoela, baina gauzak gehiegi nahasten ari dira, orokorkiegi ari da hitz egiten eta aipatzen den zailtasun hori hiru punturen arabera gutxienez behar da aztertu:

- a) euskaraz bakarrik mintzo den errealitate batez idaztea.
- b) erdaraz bakarrik mintzo den errealitate batez idaztea.
- c) euskaraz eta edozein erdaraz (batera) mintzo den errealitate batez idaztea.

Ez zait iruditzen lehenengo bietan problema handirik dagoenik, “simulakroa” egin daiteke problema handirik gabe. Zeharo ingelesez mintzo den errealitate batez idazten duen jendeak esaten du gero, ezinezkoa dela gaztelania hutsez mintzo den errealitate batez euskaraz idaztea. Ez zait oso koherentea iruditzen.

Erabiltzen dugun kontateknika ere, badu zerikusirik arazo guzti honetan. Zenbat eta klasikoagoa izan kontakizuna, orduan eta errazagoa problema gaintzea (“klasiko” forma aldetik esan nahi da). Zenbat eta barne-bakarriketa gehiago eta narratzaile orojakile gutxiago, orduan eta problematikoago gertatzen da. Hau da, zenbat eta bitarteko gutxiago eta itzaliago egon, zenbat eta zuzenago aurkeztu pertsonaien ahotsak, orduan eta problema gehiago.

Bestalde narratzaile orojakilea berriz ere modan dagoen garai honetan, kontaktetan sortzen diren problema linguistiko eta elebidunak gaintzeko erabil daitezkeen trikimailuak, askotan,

ondo pentsatuta logikoenak eta begien bistakoenak dira efektiboak. Baina nioen bezala, ez naiz hemen horietaz luzatuko, gauza horiek hobe praktikan azaltzea.

Gai honetaz kezkatuak dagoen edozeini, orain dela zortzi urte, eta eneari erantzun gisa, Joxe Azurmendik idatzitako artikulua irakurtzea iradokiko nioke, oso baliotsua bait da oraindik, betiko gauzak etengabe errepikatzen ibil ez gaitzen⁶.

¹ "Hizkuntza, hizkera eta erdara euskal narratiban", in: *Oh! Euzkadi*, 12.zenb., 1981.ko Azaroa. "Errealismoaren hizkeraz", in: *Oh! Euzkadi*, 16.zenb. 1983.ko Martxoa.

² Joxe Azurmendi, "Nobelaren geroaz eta nobelaren hizkeraz", in: *Oh! Euzkadi*, 13. zenb. 1981.ko Abendua.

³ Laura Mintegik Gotzon Garateri egindako elkarrizketa, in: *Argia* 1203.zenb. 88-VI-19 Donostia.

⁴ *Argia*, 1210 zenb. 88-VIII-4, Donostia.

⁵ I. Bilbao, "Euskal literatura urbanoak artifizialkeriaren arriskua gainditu beharko aurrera jotzeko", in: *Egin*, 1989-III-2.

⁶ Ikus 2.oharra.